मनोगत

'सत्यं वद । धर्मं चर ।' हा प्राचीन हिंदु संस्कृतीने मनुष्याच्या सर्वांगीण ऐहिक आणि पारलौकिक उन्नतीसाठी, तसेच समाजाच्या सर्वंकष उत्थानासाठी सांगितलेला मूलमंत्र होय. 'धर्म' आणि 'जीवन' यांची सांगड घालण्यासाठी शाश्वत आणि चिरंतन अशा धर्मज्ञानाची आवश्यकता असते. प्राचीन ऋषीमुनींनी कष्टप्रद तपश्चर्या करून समग्र मानवजातीला कल्याणकारी ठरेल, असा ईश्वर प्रतिपादित धर्म स्वतःच्या अतींद्रिय ज्ञानाने अनुभवला आणि वेद, उपनिषदे, दर्शने, स्मृति आदी ग्रंथरूपात जतन केला. धर्माविषयीचे लिखाण ब्रह्मासंबंधी असल्याने आणि ब्रह्म अनादि-अनंत असल्याने ते लिखाणही अनंत काळ टिकते. म्हणूनच आपले धर्मग्रंथ काळावर मात करणारे ठरले आहेत. ईश्वरप्राप्तीची अनुभूती, हे धर्माचे अंतिम साध्य आहे. ही अनुभूती येण्याच्या दृष्टीने आत्मा-जगत्-ईश्वर इत्यादींसंबंधीचा तात्त्विक विचार ज्ञात (माहीत) असण्यासह धर्मविहित आचार-विचार, कर्तव्यकर्मे आदी धर्माचरणाच्या संदर्भात ज्ञान असणेही आवश्यक असते. धर्मग्रंथांच्या माध्यमातून या दोन्ही गोष्टींचे ज्ञान होते. भक्तीप्रधान वाङ्मयाच्या अध्ययनाने ईश्वरावरील भक्ती आणि श्रद्धा दृढ होण्यास साहाय्य होते.

आध्यात्मिक वाङ्मय म्हटले की वेद, उपनिषदे इत्यादी काहीतरी, असे बऱ्याच जणांना वाटते; कारण तेवढेच शब्द त्यांनी ऐकलेले असतात. 'त्यांत काय सांगितले आहे', याची कल्पना बहुतेकांना नसते. ती कल्पना यावी म्हणून या ग्रंथात हिंदूंच्या धर्मग्रंथांपैकी वेद आणि उपनिषदे यांविषयीचे विवेचन केले आहे. दर्शने, स्मृति आणि पुराणे या हिंदूंच्या प्रमुख प्रमाणभूत धर्मग्रंथांची विविध अंगे आणि उपांगे यांविषयीचे सविस्तर विवेचन सनातनच्या 'दर्शने, स्मृति आणि पुराणे' या ग्रंथात केले आहे.

'धर्म म्हणजे नेमके काय', हे समजण्यासाठी त्याविषयीचे तात्त्विक विवेचन सनातनच्या 'धर्माचे मूलभूत विवेचन' या ग्रंथात दिले आहे.

卐 卐

हा ग्रंथ वाचून अधिकाधिक जण धर्मपरायण (धर्माचरणी) होवोत आणि अधिकाधिक जणांमध्ये साधना करण्याची स्फूर्ती निर्माण होवो, ही श्री गुरुचरणी प्रार्थना. – **संकलक**

卐 卐

प्रकरण १

धर्मग्रंथांविषयी मूलभूत ज्ञान (माहिती)

अनुक्रमणिका

१.	**अध्यात्म आणि इतर विषय यांवरील लिखाण**	१३
२.	**सर्वसाधारण लेखकाचे आणि ऋषीमुनी अन् संत यांचे लिखाण**	१५
३.	**धर्मग्रंथ समजून घ्या; त्यांचा अर्थ लावू नका !**	१५
	३ अ. धर्मग्रंथांचा अर्थ लावण्यातील कठीणता	१६
४.	**धर्मग्रंथांची वैशिष्ट्ये**	१७
५.	**मूलाधार धर्मग्रंथ**	१७
६.	**निरनिराळ्या धर्मग्रंथांची आवश्यकता**	१८
७.	**धर्मग्रंथांची भाषा**	१८
८.	**ग्रंथांचे वाङ्मयीन प्रकार**	१९
	८ अ. गद्य आणि पद्य ८ आ. संहिता, आगम आणि तंत्र	१९
९.	**रचनाकाळ**	२०
	९ अ. युगानुसार ९ आ. ऐतिहासिकदृष्ट्या	२०
१०.	**धर्मग्रंथ आणि दिशा**	२१
११.	**भारतात अध्यात्मशास्त्रातील बरेच मंत्र आणि धर्मग्रंथांतील तत्त्वज्ञान गुप्त का ठेवण्यात आले ?**	२१
१२.	**धर्मग्रंथांचे शुद्धीकरण**	२३
१३.	**धर्मग्रंथ घरी ठेवण्याचे महत्त्व**	२३

प्रकरण २

वेद

अनुक्रमणिका

[काही वैशिष्ट्यपूर्ण सूत्रे (मुद्दे) '*' या चिन्हाने दर्शवली आहेत.]

१. व्युत्पत्ती आणि अर्थ २७

२. समानार्थी शब्द – श्रुति २७

३. निर्माता २७

* निर्मिती झालेली नसून पहिल्यापासूनचे अस्तित्व २७
* अपौरुषेय * ईश्वर किंवा प्रजापति * ब्रह्मदेव २८
* गायत्रीदेवी * विविध देव * आकाश २९
* ओंकार * परा वाणी * श्रीकृष्ण २९

४. उद्देश ३०

५. महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये ३०

५ अ. वेद म्हणजे स्वतः नारायण ५ आ. वेद म्हणजे प्रमाण ३०

५ इ. भारतीय धर्माचे आणि संस्कृतीचे मूलाधार ग्रंथ ३१

५ ई. साधनेच्या संदर्भात महत्त्व ५ उ. वेदाध्ययनाचे महत्त्व ३१

५ ऊ. चैतन्यमय वेद ५ ए. वेदघोषणा ३३

५ ऐ. जगातील पहिले वाङ्मय ५ ओ. चिरंतन वाङ्मय ३५

५ औ. स्वतःची मर्यादा सांगणारा धर्मग्रंथ ३५

५ अं. अनुपयोगिता ५ क. वेद आणि इतर ग्रंथ ३५

६. वेदविभाजन ३६

* ऋग्वेद * यजुर्वेद ४०

* सामवेद * अथर्ववेद ४८

७. वेदांचे विभाग ५४

७ अ. संहिता ७ आ. ब्राह्मणे (ब्राह्मणग्रंथ) ५५

७ इ. आरण्यके ७ ई. उपनिषदे ५९

७ उ. प्रत्येक वेदाचे विभाग ७ ऊ. महावाक्ये ६३

८. वेदांगे ६७

८ अ. शिक्षा (उच्चारणशास्त्र, प्रतिशाख्य) ६८

८ इ. व्याकरण ८ ई. निघंटु आणि निरुक्त ७०

८ उ. छंद ८ ऊ. ज्योतिष ७०

९. दशग्रंथ ७१

१०. वेदांचा अर्थ समजून घेणे ७१

११. वेदांचे रक्षण आणि अध्ययन ७५

१२. वैदिक देवता ७६

१३. वेद आणि साधनाकांड ७७

१४. वेदांशी संबंधित वाणी आणि त्यांचे स्थान ७८

१५. वेदकालीन संस्कृती ७८

१६. वेदकालीन कौटुंबिक जीवन ७९

१७. उपवेद ७९